

İlkay ŞAHİN. Online Alevi Topluluklar Ritüel Desenli Bir Gruptan Mit Desenli Bir İnanç Topluluğuna, Konya: Çizgi Kitabevi, 2013, ISBN: 978-605-4639-67-0, 371 sayfa.

Hilal ERDOĞAN*

İnsan hayatına girdiğinden beri modernizm, sosyal ve kültürel hayatı yeniden yorumlanmasına sebep olmuştur. Modernizmin insanın bireyselleşmesi yönündeki yorumu, toplulukların bir arada var olma kodlarını kökünden değiştirmiştir. Modern hayatın cazibesine kapılan topluluklar kendilerini var eden kültürel kodları ve bir araya gelerek yüz yüze iletişimi gerekli kılan durumları yaşamaktan ve yaşatmaktan uzaklaşmışlardır. Topluluklar, bu uzaklaşma ile kendi kolektif hafızalarını muhafaza etme noktasında sıkıntılar yaşamış ve içine düştükleri modern hayat girdabında sürüklenmeye başlamışlardır. Yaşadıkları modern hayatı kendi geleneksel kolektif hafızalarındaki topluluk modeliyle uzlaştıramamaları onların aidiyet sorunu yaşamalarına neden olmuştur. Yaşanan bu kriz toplulukların ölümü olarak yorumlanmıştır. Öte yandan modern ile gelenekselin zıt karakterlerinin bir arada bulunamayacağı görüşü geleneksel toplulukları modernleşmeye mahkûm etmiştir. Bu mahkûmiyet toplulukların tam da öldüğü düşünülürken modern hayatın içinde toplulukları diriltmek için yeni adımların atılmasına sebebiyet vermiştir. Modern ve gelenekseli potasında eritmeyi hedefle yeni yapılanmalar yeni modernleşme tiplerini ortaya çıkarmıştır. Bu yeni modernleşme tiplerinden biri de “online topluluklar”dır.

Kapalı bir topluluk olan Alevi grupların modern dünyada yaşamlarını sürdürme ve topluluk bilincini yaşatma çabaları bir örnek teşkil etmektedir. Toplulukların modern ile gelenekselin çarpışmasında arada kalma durumlarını İlkay Şahin kitabının önsözünde bu şekilde özetlemektedir. Şahin’in, gelenekseli modern içerisinde sürdürme çabasının ürünü olan yeni topluluk yapılanmalarını Alevi topluluklar örneğinde incelediği *Online Alevi Topluluklar Ritüel Desenli Bir Gruptan Mit Desenli Bir İnanç Topluluğuna* başlıklı kitap Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Uygulamalı Sosyoloji Anabilim Dalı’nda öğretim üyesi olarak çalışan Doç. Dr. İlkay Şahin tarafından yazılmıştır. *Gelenek ve Değişim Açısından Kadınların Dinî Yaşantıları, Tutum ve Davranışları: Boğazlıyan Örneği* adlı bir yüksek lisans çalışması, *Göçmen Kadınların Dinî Ritüellere Katılımı: Amersfoort (Hollanda) ve Boğazlıyan Örneğinde Karşılaştırmalı Bir İnceleme* başlıklı doktora çalışmasına sahip olan Şahin, araştırmacı olarak bulunduğu Birmingham Üniversitesi’nde *Gündelik Hayat ve Ritüeller: Londra Göçmen Türk Topluluğu Örneği* isimli araştırma projesine sahiptir. Ritüel, kadın, halk dindarlığı, Alevilik ve göç üzerine akademik çalışmalarını yürüten Şahin’in bu kitabı inanç, ritüel,

* Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Bölümü Araştırma Görevlisi, hilalerdgn@gmail.com

mit, göç toplulukları, modern hayat ve gelenek konularını kuşatan bir çalışma özelliği göstermektedir.

İç ve dış göç tecrübeleriyle dünyanın farklı bölgelerine dağılan Aleviler, modern kentli ortamdaki yapılanma tecrübelerinin bir uzantısını da 2000'lerden itibaren online ortamda teşekkül ettirmişlerdir. "Alevi olma" mitsel atif çerçevesi ekseninde, online ortamın ağ yapısı üzerinde, gönüllülük esasına dayalı bir mensubiyet fikri temelinde bir araya gelen, kimliğin referanslarını online performanslarla paylaşan online Alevi toplulukları inşa etmişlerdir." diyen yazar, modern bağlamda inşa edilen Alevi topluluklarını online Alevi topluluklar örneğinde incelemektedir. Çalışma Giriş ve Sonuç ile birlikte *Topluluk Kalabilmek* ve *Alevi Kalabilmek* adlı iki ana bölümden oluşmaktadır. Kitabın giriş bölümü olan *Online Bir Yöntem Tasarımı* başlıklı ilk kısmında 1960'lerden beri artan iç ve dış göçler neticesinde modernleşmeyle birlikte yüz yüze iletişimin önemli bir temele oturduğu birincil grup tipi yapısında bulunan geleneksel toplulukların topluluk kavramına yeni anlam arayışlarına yer verilmektedir. Yüz yüze iletişimin hâkim olduğu geleneksel topluluklar, sözlü kültürün yarattığı ortam içinde mit ve ritüellerle kutsallaşan bir aidiyet grubu oluşturmaktadırlar. Bu toplulukların karşına bireyselleşme ve yazılı kültürle çıkan modernizm, topluluk bilincini oluşturan temelleri değiştirmiştir. Geleneksel grup tipi yapılanmasından ayrılan topluluklar, kendilerine online ortamlarda yer bulabilmiştir. Bu da yeni arayışların sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Online ortamın coğrafi sınırları aşan ve bireysel noktalarda insanları birbirine

bağlayabilen yapısı sanal kimliklerle üretilen sanal grupların oluşmasını sağlamıştır. Oluşan bu online topluluklar, "offline bir yapılanmanın uzantısı ve mikro bir modeldir."

Kolektif ve fiziksel katılımı gerektiren ritüeller ekseninde oluşan geleneksel topluluklar, modernizm ile bu sosyal etkileşim biçiminin erimesi sonucu kendine başka ortamlar bulmaya çalışmıştır. "Bir arada olma" düşüncesinin gerçekleştirilemediği online topluluklarda mitlerle kurulan sembolik göstergeler topluluk temelini oluşturmuştur. Böylece geleneksel topluluk yapısını oluşturan mit-ritüel dengesi mit lehine değişmiştir.

Cemaat tipi grupların modern yapılanmalarını Alevi topluluklar örneğinde ritüel ve mit analiz çerçevesinde incelemeyi amaçlayan kitabın temel soruları şunlardır:

"Sosyal yapı ve değerler sistemi arasındaki devamsızlık, modern bir bağlam olan sanal ortamda online Alevi toplulukları nasıl yapılandırılmaktadır? Online modern bağlamlarda yapılanma, geleneksel grup yapısı ve mensubiyet biçimini dönüştüren ve sembolik bir inanç topluluğunun inşasıyla sonuçlanan etkileri nasıl yaratılmaktadır? Online sembolik inanç topluluğu olarak yapılanma, geleneksel grup yapısı ve kolektif aidiyetin üretim kanalı olan ritüel-mit etkileşiminin ritüellerin işlev kaybına uğraması ve mitlerin modern bağlamın kurumsal, yazılı kültürel bağlamına uyarlanması suretiyle yaşanan ve Aleviliği yeniden tanımlamak şeklinde formüle edilen merkez kaymasıyla nasıl bir etkileşim içindedir? Online modern bağlamda yapılanma ile offline yapılanma süreçleri nasıl bir ilişki biçimini temsil etmektedir?"

Nitel bir araştırma modeline göre gerçekleştirilen bu çalışmanın araştırma alanı forum siteleri ve kurumsal web siteleri ile sınırlandırılmış ve örneklem amaçlı olarak kartopu örnekleme tekniği kullanılmıştır. Alevi grupların yurt içi ve yurt dışındaki dağınık nüfus dağılımlarının farklı durumları temsil edebileceği gerekçesiyle Türkiye ile Alevi nüfusun yoğunlaştığı bir Avrupa ülkesi olan Almanya merkezli ikişer forum sitesi ve kurumsal online ortam örneklem olarak alınmıştır. Google arama motoru kullanımıyla pek çok alevi sitelerine rastlanması nedeniyle üst bir şemsiye site olarak AABF (Almanya Alevi Birlikleri Federasyonu) ve ABF (Alevi Bektaşî Federasyonu) örneklem olarak seçilmiştir.

Topluluk Kalabilmek adlı ilk bölüm, sanayileşme ve beraberinde getirdiği modern hayatın geleneksel topluluklar üzerinde yaptığı değişiklikleri ve bu değişiklikler karşısında bu toplulukların geliştirdikleri yeni modelleri tartışmaktadır. Kırsaldaki geleneksel ve yüzyüze ilişkilerin hâkim olduğu topluluk tipinin cemaat, kentteki modern ve bireysel yaşam formlarını benimseyen toplulukları cemiyet olarak adlandıran Tönnies'in cemaat-cemiyet dikotomisinden bahsedilmektedir. Cemaat-cemiyet dikotomisini ortaya koyan Tönnies cemaati oluşturan pek çok özelliğin günümüzde ortadan kalkmasıyla cemaatlerin de yok olacağını dile getirmektedir.

Mekan ve zaman algısı, 1990'lardan sonra online ortamda cisimleşmiştir. Kayboldu diye korkulan cemaat tipinin başka bağlamlarda yeni topluluk tipleri meydana getirmesi söz konusudur. İnternetin sağladığı zamansız ve mekânız ortam, aidiyet ve kimliğin sembolik bağlarla inşa edildiği ortam-

lardır. Bu ortamlarda grup kimliğini korumaya çalışan yeni gruplar oluşturan topluluklar sanal toplulukları kurmaktadır.

19. yüzyılda başlayan sanayideki gelişmeler ve bunlara bağlı olarak gelişen teknoloji iletişim kültürünü epey değiştirmiştir. Radyo ve televizyonla başlayan iletişim teknolojileri bilgisayar ile zirvesini yakalamıştır. Bilgisayar ağının yüz yüze iletişimi gerekli kılmayan ve belli bir mekân ve zamanla sınırlı olmayan yapısı bilgisayar ağı üzerinde paylaşımlarda bulunan ve böylece bir grup kimliği kurmaya çalışan toplulukları oluşturmuştur. Bu topluluklar sayesinde kaybolan cemaat kültürünün yaşatıldığı düşünülse de bu yeni ortam cemaat kültüründe pek çok bağ ve ilişki biçimlerini aşındırarak topluluğun kaybolmasına da sebep olabilmektedir.

Sanal toplulukların klasik bir grup yapılanmasının gerekleri olan coğrafi ve fiziksel mekân birliği, yüz yüze iletişim, yakın samimimi ilişkiden uzak oluşu sanal ağda kendi varlığını farklı özelliklerle göstermesini sağlamıştır. Kendine has özellikleri bulunan sanal alemde sembolik anlamlar taşıyan yeni özelliklerle yeni topluluk biçimleri oluşturulmaktadır. Bu yeni topluluk biçimlerinden biri de dini topluluklardır. İnternetin dini yaymak ve dini grupları bir arada tutmak için kullanılışı 1980'lere kadar uzanmaktadır. Özellikle son yirmi yılda online ortam dini ritüellerin uygulandığı ve geleneksel dini konuların tartışıldığı bir alan haline gelmiştir. Dünyada yapılan çalışmalar dinin sosyal hayattan çekildiği ve seküler bir hayatın yerleştiğine yönelik söylemlerin aksine dinin sanal ortamlarda çokça paylaşılan üzerine

konuşulan konulardan biri olduğunu göstermektedir. Dini gruplar interneti kullanarak bir araya gelmeden de iletişim kurabilmekte, oluşturdukları yeni sembollerle yeni iletişim modelleri kurmaktadır. Mitlerin yeniden yapılanmasına olanak sağlayan bu yeni şekil topluluklar Alevi gruplar örneğinde olduğu gibi kırsal, geleneksel, sözlü kültüre dayalı, ritüel desenli toplulukların kuramsal, yazılı kültürün hakim olduğu, bireysel modern bağlamlara taşınmaları durumunda ortaya çıkmaktadırlar.

Alevi grupların nasıl bir online yapılanmaya sahip olduklarının anlatıldığı *Alevi Kalabilmek* adlı ikinci bölümde Alevi grupların tarihsel gelişimine paralel olarak var olan epistemolojik yapıları ortaya konmaya çalışılmıştır. Aleviliğin heresi ve heterodoksi kavramlarıyla ana dini gelenekten ayrılığının ortaya konduğu görülmektedir. Kızılbaş kavramından Alevi kavramına geçişte cisimleşen modernleşme modeli ile kentli bağlamdaki yapılanmanın analizi yapılmaktadır. *Sembolik Bir Yapılanma: Alevi İnanç Toplulukları ve Sembolik Bir Yapılanma Örneği: Online Alevi Topluluklar* adlı iki ana alt bölüm başlığında ilk önce klasik Alevi grup yapılanmasından bahseden yazar, daha sonra modernizm etkisiyle online gruplarda bir araya gelen Alevileri incelemiştir. Alevi modern yapılanmasını sosyal yapı ve değerler sistemini mit-ritüel analiz çerçevesiyle analiz etmektedir. Sosyal yapı ve değerler sistemindeki değişim online Alevi toplulukları nasıl yapılandırmakta, bu yeni inanç topluluğunun inşası nasıl sonuçlar doğurmakta sorularına cevap aranmıştır. Online sembolik inanç topluluklarındaki bu yapılanmanın ri-

tüel karakteri geri plana itmesi bunun yerine yazılı kültürle birlikte miti ön plana çıkarması söz konusudur.

Kitabın *Sonuç* kısmında İlkey Şahin, modernleşmenin geleneksel cemaat tipi toplulukları yok ettiğinin düşünüldüğü günümüzde iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerin farklı bağlamlarda farklı grupların oluşmasını sağladığı yargısına ulaşmıştır. Geleneksel toplulukların modernizmin getirdiği yıkıcı etkilerle aşınmanın yanında kendilerine yeni ortamlar bulabildiğini belirten yazar, iç ve dış göçlerle bir arada bulunmanın artık pek mümkün olmadığı Alevi toplulukların tanıştıkları modernizmle yeni bir topluluk ağına internet sayesinde sahip oldukları sonucuna varmıştır. Bu sanal topluluklarda geleneksel toplulukta önemli bir yer tutan ritüellerin geriplanda kaldıkları, mitlerin ön plana çıktığı vurgulanmaktadır. Ritüellerin işlev kaybına uğramasıyla mitler modern bağlamın yazılı kültürel bağlamına uyarlanmış ve böylece bir merkez kayması kaçınılmaz olmuştur. Kimlik referanslı modern toplulukların yanında kolektif aidiyet merkezli grupların online ortamlarda ritüel ve mit ilişkisi içinde varlıklarını hissettirdikleri görülmektedir. Alevi Topluluklar özelinde internet kaynaklı yaşanan değişimi nitel araştırma teknikleriyle ortaya koymaya çalışan yazar, bu çalışmasıyla pek çok sosyal bilim disiplini ilgilendiren bir konuya sosyolojik bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. İnternetin dahil olmasıyla değişen ve dönüşen sosyal bilimler araştırma konuları ve teknikleri açısından öncü bir çalışma olarak değerlendirilebilecek olan bu kitap, yapılması gereken ve yapılacak olan yeni çalışmaların önünü aralayacaktır.